

Η επίδραση των ιδεολογικών μηχανισμών την εποχή του «μνημονίου» στη διαμόρφωση του ανθρώπινου ψυχισμού**

Εισαγωγή

Από το 2009 η ελληνική κοινωνία βρίσκεται στη δίνη μιας κοινωνικο-οικονομικής και πολιτιστικής κρίσης, που αφορμή της υπήρξε η επίδραση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης και αιτία της, αφ' ενός, οι ενδογενείς της χρόνιες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές στρεβλώσεις από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα, και, αφ' ετέρου, η επικράτηση του «νεοφιλελεύθερου» μοντέλου αντιμετώπισης της σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής. Η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, βιώνουν καταστάσεις που προκαλούν βαθύ ψυχικό πόνο και απόγνωση.

Η σημερινή κρίση ανέδειξε και συνεχίζει να αναδεικνύει μία σειρά από χρόνιες δυσλειτουργίες που ταλαιπωρούν αλλά πρωτίστως διχάζουν και κατακεραματίζουν τον ψυχισμό τόσο του κάθε υποκειμένου ξεχωριστά όσο και της ελληνικής κοινωνίας συνολικά. Αυτές οι χρόνιες δυσλειτουργίες στη δομή αλλά και στην καθαυτή οργάνωση του κράτους και της πολιτείας έχουν ως αποτέλεσμα την ανεπαρκή θεσμική λειτουργία και ταυτόχρονα την ανάδειξη μιας πληθώρας αντιφατικών συμπεριφορών σε κοινωνικό και ατομικό επίπεδο.

Το θέμα που τίθεται είναι το πώς η σύγχρονη πολιτική εξουσία χρησιμοποιεί τους ιδεολογικούς μηχανισμούς και τις «αξίες» της, προκειμένου να θέσει τον ψυχισμό των ανθρώπων σε «εφεδρεία». Ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι η ακύρωση του υποκειμένου και των ψυχικών λειτουργιών του και κατά συνέπεια η υπονό-

* Ο Δημήτρης Κ. Αναγνωστόπουλος είναι παιδοψυχίατρος. Η Ευγενία Σουμάκη είναι παιδοψυχίατρος.

** Η εργασία αποτελεί επεξεργασμένη μορφή ομιλίας με παρεμφερή τίτλο στην Ημερίδα του Τμήματος Οικογένειας 18 ΑΝΩ, ΨΝΑ. «Η οικογένεια στην πρόληψη και την αντιμετώπιση των εξαρτήσεων. Ο ψυχισμός σε “εφεδρεία”»: προκλήσεις και αδιέξοδα της κρίσης», 15/12/2011, Τεχνόπολις, Αθήνα.

μευση της κοινωνικής του υπόστασης, της παραγωγικής του δραστηριότητας, της επαγγελματικής του δυνατότητας, της οικονομικής του κατάστασης, εν τέλει η πλήρης καταστροφή του ως έλλογου συνειδητού υποκειμένου και η μετατροπή του σε ένα χειραγωγούμεον.

Στην παρούσα εργασία θα θιγούν μερικά, κατά τη γνώμη μας, κρίσιμα σημεία αυτής της στοχευμένης συνειδητής προσπάθειας που γίνεται για να οδηγηθούν οι πολίτες αυτής της χώρας σε «εφεδρεία».

Η σημερινή ιδεολογική επίθεση – που ο καθένας υφίσταται – έχει ως αφετηρία της την παρούσα κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα της οποίας είναι ταυτόχρονα και αποτέλεσμα.

Η ιδεολογία του μονόδρομου

Ως κύριος ιδεολογικός μηχανισμός έχει επιλεγεί και προβάλλεται η *λογική του μοναδικού δρόμου*, προκειμένου να επιλύσει κανείς τα οικονομικά του προβλήματα, να αντιμετωπίσει και να ερμηνεύσει τα σύγχρονα πολιτικοκοινωνικά φαινόμενα, να κατανοήσει την ιστορία του και τέλος να αντιληφθεί και να βιώσει τα ψυχικά φαινόμενα. Η επιλογή αυτή αποκαλύπτει το νόημά της όταν ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει άλλος δρόμος, πέραν και έξω από τον προτεινόμενο – πολύ συγκεκριμένο κάθε φορά – από τις διάφορες δομές της εξουσίας. Ας πάρουμε το παράδειγμα της κατανόησης των ψυχικών φαινομένων. Είναι χαρακτηριστική η επικράτηση στην Ψυχιατρική της κατηγορικής διαγνωστικής ταξινόμησης των ψυχικών φαινομένων. Σύμφωνα με αυτή οι διαγνώσεις των ψυχικών νοσημάτων στηρίζονται σε συνδυασμό συμπτωμάτων και προκρίνουν τον θεραπευτικό μονόδρομο των βιολογικών θεραπειών (φάρμακα). Ταυτόχρονα, στο αιτιοπαθογενετικό επίπεδο ευνοούν τη μονοδιάστατη ερμηνεία της υπεροχής της γενετικής ιδιοσυστασίας του ατόμου. Με αυτό τον τρόπο αποσιωπάται η συμμετοχή των κοινωνικοπολιτικών όρων στη διαμόρφωση και την έκφραση της ψυχοπαθολογίας του ατόμου. Στοχευμένη συνέπεια αυτού του τρόπου σκέψης είναι και η κατεύθυνση της έρευνας και της αναζήτησης λύσεων της ψυχικής δυσλειτουργίας μέσα από τον μονόδρομο της νευροβιολογίας.

Για να αντιληφθούμε καλύτερα την κοινωνική σημασία του προηγούμενου παραδείγματος, ας εξετάσουμε τη σχέση μεταξύ της κατάθλιψης και της ανεργίας. Η θετική συσχέτιση μεταξύ τους είναι εμπειρικά τεκμηριωμένη (evidence based) και δεν αμφισβητείται από κανέναν. Όμως, σύμφωνα με την ανωτέρω περιγραφείσα ιδεολογική επικράτηση στον χώρο της Ψυχιατρικής, για την κατάθλιψη του υποκειμένου-άνεργος ευθύνεται η ιδιοσυστατική του ευαλωτότητα στο στρες που προκαλείται από το βίωμα και τα συνακόλουθα συναισθήματα απώ-

λεια, γι' αυτό και για την αντιμετώπισή της επιλέγεται η χορήγηση αντικαταθλιπτικών φαρμάκων.

Η επιδίωξη είναι η νέκρωση της αναλυτικής σκέψης, η ακύρωση της δυνατότητας για αναζήτηση άλλων ερμηνευτικών σχημάτων και η χωρίς αντιστάσεις καταφυγή στις υποβαλλόμενες «μοναδικές λύσεις».

Αυτό για να επιτευχθεί απαιτεί μεγάλες δόσεις βίας σε όλα τα επίπεδα – σωματικό, ψυχολογικό, ιδεολογικό, ατομικό και ομαδικό. Βία η οποία καλλιεργεί τον φόβο και οδηγεί στη λογική της ψυχολογίας των μαζών, στην ακύρωση του υποκειμένου, στην αδράνεια της σκέψης και κάθε ψυχικής του κίνησης, εν τέλει στην παθητικότητα και την υποταγή.

Η κατασκευή του κακού Άλλου

Αναγκαίο παρακολούθημα και μέσον για την επίτευξη των ανωτέρω είναι η κατασκευή ενός εχθρού, πάνω στον οποίο θα προβληθούν όλα τα δεινά και θα εκτονωθεί η επιθετικότητα. Στη σημερινή πραγματικότητα ακούμε συνεχώς πόσο επικίνδυνος είναι ο εργαζόμενος-απεργός για την εθνική οικονομία, πόσο επικίνδυνος είναι ο μετανάστης για την εθνική ασφάλεια, ακόμα και ο ψυχαναλυτής για την εθνική υγεία, καθένας δηλαδή που κινείται και σκέφτεται διαφορετικά από αυτό που προβάλλει ως «πολιτικά ορθό» η εξουσία. Αυτή η κατασκευή προϋποθέτει τη χρήση του μηχανισμού της διάσχισης σε καλούς και κακούς, κατ' αναλογία της υποκειμενικής διάκρισης σε καλές και κακές πλευρές-ιδιότητες του εαυτού. Η σχάση αυτή δεν περιορίζεται μόνο σε κατηγορίες ατόμων αλλά χρησιμοποιείται και για εθνικές και υπερεθνικές ταυτότητες, οδηγώντας έτσι σε δικαιολόγηση-συγκάλυψη των εφαρμοζόμενων ρατσιστικών πολιτικών. Για παράδειγμα, ας δούμε την επιμονή των Ευρωπαίων ηγετών και των Διεθνών Μέσων Ενημέρωσης στην αντιμετώπιση της ελληνικής οικονομικής κρίσης, ως ανεξάρτητης και ιδιαίτερης περίπτωσης σε σχέση με την υπόλοιπη ευρωπαϊκή και παγκόσμια κρίση και τη συνακόλουθη στοχοποίηση του Έλληνα: πόσο τεμπέλης, σπάταλος ή ανεπρόκοπος είναι άρα πόσο υπεύθυνος είναι ο ίδιος και τα χαρακτηριστικά του για τα δεινά που ζει η χώρα, η Ευρώπη, ακόμα και οι πέραν του Ατλαντικού χώρες.

Αυτό επιτυγχάνεται μέσω μιας ιδεολογικής πολιτικής η οποία χρησιμοποιεί, αφ' ενός, τον μηχανισμό της μετάθεσης, επιρρίπτοντας κάθε φορά την ευθύνη για ό,τι «κακό» συμβαίνει στον «άλλο» και, αφ' ετέρου, τον μηχανισμό της διάχυσης των ευθυνών του προβλήματος σε όλους τους εμπλεκόμενους, ταυτίζοντας έτσι τον θύτη με το θύμα, υποσκάπτοντας με αυτό τον τρόπο τη δυνατότητά του να αναζητήσει και να επιμερίσει ορθολογικώς τις ευθύνες και να προχωρήσει στις αναγκαίες αλλαγές.

Η σημασία της αποπροσωποποίησης

Η χρησιμοποίηση αυτής της – φαινομενικά – αντιφατικής πολιτικής συνδέεται με συγκεκριμένους στόχους που οδηγούν στη θεοποιημένη λατρεία και επιβολή του «απρόσωπου» πάνω στα ανθρώπινα πράγματα. Αναφερόμαστε στη χρήση και τον ρόλο της έννοιας της «Αγοράς». Οι «αγορές» δεν είναι κάτι το ουδέτερο, αλλά συγκεκριμένοι άνθρωποι που τις απαρτίζουν και υπηρετούν εμμονικά τον διακηρυγμένο στόχο τους, που είναι η μεγιστοποίηση των κερδών τους και τίποτε άλλο πέραν αυτού. Θα είχε ενδιαφέρον το ψυχογράφημα και η ανάλυση αυτών που ενσαρκώνουν τις αγορές. Κατά κανόνα πρόκειται για «απρόσωπα» και παθολογικά άτομα που στερούνται της δυνατότητας για συναισθηματική κατανόηση και εμπλοκή, με έντονα ψυχαναγκαστικά χαρακτηριστικά και ελαττωματικό Υπερεγώ (ηθική συνείδηση).

Η επιβολή της «λογικής των αγορών» σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, εκτός από τον ακρωτηριασμό που επιβάλλει στον ψυχισμό του ατόμου, συνεισφέρει καθοριστικά στην ανάπτυξη ενός μεταφυσικού αισθήματος συλλογικής και ατομικής αμαρτίας, όλων όσοι αντιστέκονται ή σκέφτονται να δράσουν διαφορετικά από τις επιταγές της θεοποιημένης «Αγοράς».

Ο μηχανισμός δημιουργίας ενοχής

Ο κυρίαρχος μηχανισμός είναι η καλλιέργεια του *αισθήματος ενοχής*. Πρόκειται για συναίσθημα που καλλιεργείται από εξωτερικούς παράγοντες, αφυπνίζει όμως συγκεκριμένες περιοχές του ψυχισμού μας. Έτσι δύσκολα αντιστεκόμαστε σε αυτό, εφόσον επικάθεται σε στοιχεία προϋπάρχουσας δικής μας ενοχής, μιας άλλης τάξης και άλλου μεγέθους, αλλά υπαρκτής ενοχής. Πρόκειται για εκείνο το ψυχολογικό επίπεδο που χαρακτηρίζεται από την προοιδιποδειακή προβληματική. Αυτό που θα μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε στη σχέση με τον «εξουσιαστή γονέα» ή στην προβληματική του «παραπρωματικού εφήβου». Αλλά και σε μία κυρίαρχη φυσιολογική «οιδιποδειακή» διάσταση της σχέσης γονέα-παιδιού, όπου πραγματικά υπάρχει ένα πανάρχαιο στοιχείο ενοχής, που προκύπτει από τη φιλοδοξία του παιδιού να αντικαταστήσει τον γονιό.

Αυτή η ενοχή που δημιουργείται κινείται στη συνέχεια με δύο τρόπους: είτε μέσω της προβολής προς τα έξω, είτε μέσω ενδοβολής στον ίδιο τον εαυτό. Προβάλλεται, λοιπόν, προς τα έξω μέσω των επιθετικών συναισθημάτων που διακινούνται προς τους άλλους και μέσω μετάθεσης απέναντι στη συμβολική αναπαράσταση του γονέα ως φορέα της εξουσίας. Ή άλλως ενδοβάλλεται, με αποτέλεσμα ένα διάχυτο αίσθημα δυσφορίας, με κατάθλιψη, και σε ακόμα πιο ακραίες καταστάσεις με αυτοβλαπτικές συμπεριφορές και απόπειρες αυτοκτονίας.

Η πολιτική των shock και η εφηβική συνθήκη

Η πολιτική αυτή στοχεύει αρχικά στην κατάσταση εμβροντησίας/shock που καθιστά το άτομο, για άλλοτε άλλο χρόνο, αδύναμο και παθητικό σε κάθε αντίδραση. Πρόκειται για πολύ καλά μεθοδευμένη προσπάθεια ώστε τα άτομα να μη προλάβουν να σκεφθούν και κυρίως να μη πενήθουν τις απώλειές τους. Η δυσκολία διαδικασίας πένθους ισοδυναμεί με άρνηση, καθήλωση στο απολεσθέν, δυσκολία σύνδεσης με την πραγματικότητα και εν τέλει δυσκολία προσαρμογής σε μία επόμενη φάση εξέλιξης.

Στο πολιτικό επίπεδο κυριάρχησαν οι ίδιοι ακριβώς μηχανισμοί άρνησης, μόνωσης και μη αποδοχής της πραγματικότητας, με αποτέλεσμα μία παλινδρομημένη θέση παθητικότητας και εξάρτηση από την προηγούμενη κατάσταση. Ας θυμηθούμε την αρχική θέση των κομμάτων που αντιμετώπισαν την οικονομική κρίση ως ένα τέχνασμα των αντιπάλων τους.

Σε αυτές τις συνθήκες και στο πλαίσιο ενός συνεχούς καταγισμού πληροφοριών, βιαιότητας, αμφισβήτησης, ακύρωσης, ο ψυχισμός δέχθηκε μία καθολική βία σε όλα τα επίπεδα, τόσο στο εξωτερικό περιβάλλον, π.χ. στα πεζοδρόμια, ως αποτέλεσμα των διαδοχικών εκδραματίσεων, όσο και στον ψυχοσυναισθηματικό του χώρο με ίσως μεγαλύτερη δριμύτητα. Τα δύο τελευταία χρόνια η χώρα μας υφίσταται τα απανωτά σοκ ...των μνημονίων, των δόσεων, της ακατάσχετης καταστροφολογίας. Ένας ολόκληρος λαός είναι συνεχώς κάτω από μηνύματα και μέτρα που ισοδυναμούν με συνεχείς απώλειες, με μία σειρά και αλληλουχία που δεν επιτρέπει αποστασιοποίηση και σκέψη, με αποτέλεσμα τη βίωση μιας καταστροφικής πραγματικότητας. Κατά τη γνώμη μας αυτή ακριβώς είναι η κεντρική σημασία που αποκτούν οι πραγματικοί ιδεολογικοί μηχανισμοί που χρησιμοποιεί η εξουσία. Επιβάλλουν μία βίαιη παλινδρόμηση/καθήλωση του υποκειμένου στην *εφηβική συνθήκη*, όπου το άτομο μένει μετέωρο ανάμεσα στο οικείο χθες και στο απειλητικό αύριο, δέσμιος, ακυρωμένο, καθηλωμένο σε μία παρανοειδή θέση και στάση με μηχανισμούς άρνησης, ακύρωσης, διάσπασης σε καλούς και κακούς Άλλους.

Ο ρόλος των Μαζικών Μέσων Ενημέρωσης

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να επισημάνουμε τον κεντρικό ρόλο των Μαζικών Μέσων Ενημέρωσης (ΜΜΕ) τα οποία συνειδητά υπονομεύουν τα πλαίσια των ανθρώπινων σχέσεων. Η μαζική τους επίδραση στη διαμόρφωση κι επιβολή, σ' όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τρόπων και αξιών τις οποίες το υποκείμενο καλείται να αποδεχθεί, ως τις μόνες με τις οποίες μπορεί και «αξίζει» να ζήσει, υπονομεύουν κάθε προηγούμενο ηθικό και αξιακό κανόνα, υποκαθιστούν τη γονεϊκή

λειτουργία και τέλος υπονομεύουν τον διάλογο με στόχο την ακύρωσή του και την επιβολή της μιας και μοναδικής «νεοφιλελεύθερης» αλήθειας.

Ας εξετάσουμε τις εκπομπές διαλόγου των τηλεοπτικών καναλιών, του κατ'εξοχήν μέσου ιδεολογικής και πολιτικής επιρροής. Στις κρίσιμες πολιτικά περιόδους οι εκφραστές του «άλλου δρόμου» δεν καλούνται και η συζήτηση διεξάγεται ανάμεσα στους έχοντες την ίδια κατεύθυνση με διαφορετικές παραλλαγές. Όσες φορές προσκαλείται «η άλλη άποψη», είναι έτσι δομημένη η συζήτηση ώστε ακόμη και αν ο φορέας της – παρά τη μειοψηφική του παρουσία – καταφέρει να αρθρώσει συγκροτημένο και πειστικό λόγο, είτε να εξευτελίζεται από την υπεροπτική και ανάγωγη στάση του οικοδεσπότη-δημοσιογράφου, είτε, αν αυτό δεν είναι αρκετό, να μη του επιτρέπεται ή και να του αφαιρείται απροκάλυπτα ο λόγος. Είναι αποκαλυπτική αυτής της μεταχείρισης που επιφυλάσσουν οι «καθεστωτικοί δημοσιογράφοι» στην άλλη άποψη η χρονική διακοπή που επιβάλλουν στη συζήτηση για να «πέσουν» οι διαφημίσεις. Και βεβαίως αυτή είναι μία συνειδητά εχθρική πρόσκληση - παγίδευση.

Εκτός όμως από τον αποκλεισμό ή τη διαστρέβλωση της διαφορετικής άποψης, τα ΜΜΕ παίζουν καθοριστικό ρόλο και στην επιβολή συγκεκριμένων πολιτικών σχεδίων της εξουσίας. Ο νεοφιλελεύθερος δικομματισμός, εκτός από τον εξοβελισμό της αριστεράς από συνομιλητή, στη σημερινή συγκυρία των Μνημονίων, είχε ανάγκη να δημιουργήσει έναν Άλλον. Η επιλογή του ήταν ξεκάθαρη, το ΛΑΟΣ! Βεβαίως σε αυτό συνεπικουρήθηκε από τα ΜΜΕ, που με συστηματικό τρόπο προέβαλλαν αυτό το κόμμα ως έναν υπεύθυνο συνομιλητή έναντι ενός άλλου, αυτού της επικίνδυνης κι εξωπραγματικής αριστεράς. Για παράδειγμα, είναι αναρίθμητες οι τηλεοπτικές εκπομπές που παρακολούθησαμε τη συζήτηση η οποία διεξήχθη μεταξύ των εκπροσώπων των τριών κομμάτων. Μέχρι να φτάσουμε στο σημείο της εισόδου ενός ακροδεξιού κόμματος στην κυβέρνηση της χώρας. Από μόνο του το γεγονός αυτό, εκτός όλων των άλλων σημαντικών ιδεολογικών επιπτώσεων, έχει ιδιαίτερη ψυχολογική σημασία για τη χώρα μας και τους πολίτες της. Η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων, λαός-ιστορικό σύμβολο της δημοκρατίας, με αγώνες διαρκείς ενάντια στον φασισμό και τη δικτατορία, επιβαρύνεται με εξαιρετικά αρνητικά συναισθήματα απογοήτευσης, αποθάρρυνσης και θυμού, βιώνοντας την «επίσημη» δικαίωση αυτών των πατριδοκάπηλων που βαρύνονται με όλες τις εθνικές προδοσίες, που δηλώνουν στα ιδρυτικά τους κείμενα και τις επίσημες ομιλίες του αρχηγού τους το μίσος τους απέναντι στους Εβραίους, τους ομοφυλόφιλους και τους κομμουνιστές, ενώ οι βουλευτές τους αρνούνται το «Ολοκαύτωμα» ως προπαγανδιστική κατασκευή των αντιναζιστών και υπερηφανεύονται για την εγκληματική τους δράση, δικαιολογώντας την από τις συνθήκες της εποχής και το νεαρό της ηλικίας!

Τα ΜΜΕ, μέσω της δραματοποίησης που προκαλούν στα γεγονότα, έχουν τη δυ-

νατότητα να διαστρεβλώνουν ή/και να τα αποκρύπτουν κι έτσι να αποπροσανατολίζουν και να κατευθύνουν το ενδιαφέρον των πολιτών εκεί που η εξουσία επιθυμεί κάθε φορά. Η ενημέρωση στήνει γέφυρα ανάμεσα σε μία εξωτερική κατάσταση μ' ένα γεγονός που φαίνεται απομακρυσμένο, και στην εσωτερική μας πραγματικότητα η οποία διακινείται μέσω της ενοχής, όπως προαναφέραμε, του φόβου, του πανικού. Το άτομο βρίσκεται σε μία σύγχυση λόγω των διαφορετικών πραγματικοτήτων που βιώνει, της δικής του κι εκείνης της τηλεόρασης. Η αμφισβημία είναι πάντως πραγματική και προκαλείται μέσω της προσβλητικής ταύτισης. Η απελπιστική κατάσταση γίνεται «δική μου απελπιστική κατάσταση» και το «μέσα» με το «έξω» γίνονται ένα. Οι αισθήσεις υπερισχύουν κι έτσι οι θεατές συμμετέχουν στο δρώμενο. Το σύστημα αυτό τους καθιστά, λοιπόν, συνεχώς υπεύθυνους και συνένοχους. Η υπεραπλούστευση των γεγονότων, η συνεχής εστιασμένη ενημέρωση και ταυτόχρονα ο καταγιγισμός άσχετων πληροφοριών συνεπάγεται αυτομάτως παραπληροφόρηση.

Ας πάρουμε το παράδειγμα της παρουσίας των μεγάλων μαζικών κινητοποιήσεων του λαού. Ποτέ η αναφορά δεν γίνεται στο μέγεθος και στα κύρια αιτήματά τους, πολύ περισσότερο δεν γίνεται καμία αναφορά-συζήτηση στο δίκαιό τους ή όχι. Αντίθετα, το οπτικό και ακουστικό υλικό των τηλεοπτικών ειδήσεων καθώς και ο γραπτός λόγος των «έγκριτων» εφημερίδων εστιάζει στα επεισόδια που κάθε φορά προκαλούνται από αποκομμένες από τους διαδηλωτές, προβοκατόρικες ή μη ομάδες. Το αποτέλεσμα είναι ότι όλο το κρίσιμο διάστημα που συμβαίνουν τα πολιτικά γεγονότα, για τα οποία ο λαός μαζικά διαμαρτύρεται, αυτό που συζητείται είναι η δράση των εν λόγω ομάδων, ενώ εν τω μεταξύ η εξουσία περνάει την πολιτική της με διπλό όφελος. Από τη μια, έχει τις λιγότερες αντιδράσεις και, από την άλλη, έχει δημιουργήσει ενόχους άλλους από αυτήν.

Στη σημερινή εποχή της πολύπλευρης κρίσης, δυστυχώς τα ΜΜΕ, κυρίως η τηλεόραση, παραμένουν ο κυρίαρχος τρόπος για ενημέρωση, διασκέδαση και πνευματική καλλιέργεια για το μεγαλύτερο μέρος του λαού μας. Κι αυτό που του προσφέρεται ως προς την πολιτική και οικονομική κατάσταση είναι ένα συνεχές σφουροκόπημα μζέγιας, δυστυχίας, κατηγοριών και ενοχοποίησής του, απαιτώντας την άκριτη αποδοχή και υποταγή του στην κυρίαρχη πολιτική της εξουσίας γιατί αλλιώς η κατάστασή του θα χειροτερέψει και γι' αυτό φταίει ο ίδιος! Ταυτόχρονα η διέξοδος για ψυχική εκτόνωση που του δίνεται είναι ένας καταγιγισμός κούτσομπολίστικων, φτηνάριων «realities» και life style εκπομπών που θεοποιούν ό,τι το πιο χυδαίο αισθητικά και ψεύτικο αξιακά. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που συμβαίνει με τις εκπομπές και τα περιοδικά γαστρονομίας. Κάθε κανάλι έχει τη δική του εκπομπή και κάθε εφημερίδα το δικό της περιοδικό. Κι όλα αυτά όταν επισήμως δηλώνεται ότι το 30% του λαού ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας και ότι οι άνεργοι ξεπερνούν το 1.000.000. Εδώ ταιριάζει η λαϊκή ρήση «φάτε μάτια ψάρια».

Η δικαιολογία είναι ότι οι εκπομπές αυτές προτείνονται για ψυχική επανόρθωση και κάθαρση, ως υποκατάστατα ευφορίας ενάντια στον εφιάλτη της κρίσης και της απόγνωσης. Ιδιαίτερη αξία έχει να υπογραμμίσουμε ότι καμία ηλικιακή, φυλετική και κοινωνική κατηγορία δεν έχει ξεφύγει από το στόχαστρο αυτής της ιδεολογικής πολιτικής των ΜΜΕ. Είναι εξαιρετικά επικίνδυνο κατά τη γνώμη μας το γεγονός των εκπομπών που εμπλέκουν τα μικρά παιδιά ως πρωταγωνιστές σε ρόλους πλαστών ειδώλων, μικρών chef και τα παρόμοια, υποσχόμενες πλαστή ανέλιξη, επιφανειακή και επίπλαστη ευτυχία και οδηγώντας στη διαμόρφωση ενός «ψευδούς εαυτού». Κι ακόμα πιο επικίνδυνη είναι η διαπίστωση ότι δεκάδες χιλιάδες γονείς συνωθούνται στις πόρτες των εκμαυλιστών, προκειμένου να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή των παιδιών τους σε αυτές τις εκπομπές. Χρειάζεται να αναρωτηθούμε αν το φαινόμενο αυτό δεν συνιστά μία σοβαρή μορφή παιδικής παραμέλησης και εκμετάλλευσης.

Η σημασία των προτύπων

Οι σημερινές ιστορικές συνθήκες εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης χαρακτηρίζονται από έντονα και ταχέα μεταβατικά φαινόμενα. Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη χώρα μας αλλάζει βίαια και ξαφνικά, κάτω από την ανάληψη καθοδήγηση της κυρίαρχης πολιτικής εξουσίας του δικομματισμού. Σήμερα δεν υπάρχει σαφές διαμορφωμένο πλαίσιο, τίποτα δεν είναι δεδομένο. Ζούμε σε μία ιστορική περίοδο όπου ό,τι ως τώρα μπορούσε να θεωρηθεί ότι έδινε μία προοπτική για το μέλλον, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, έχει ξεπεραστεί από τα γεγονότα και έχει χάσει την ισχύ του.

Οφείλουμε να δημιουργήσουμε την καινούργια πραγματικότητα διεκδικώντας και υπερασπίζοντας την υποκειμενική μας ακεραιότητα, τόσο στην ψυχολογική όσο και στην κοινωνική της διάσταση. Αυτό είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για να αποκαταστήσουμε τη δυνατότητά μας να επικοινωνήσουμε με τον Άλλο στο πλαίσιο ενός αυθεντικού διαλόγου, προκειμένου να αναζητήσουμε και να διαμορφώσουμε τις καινούργιες συνθήκες με σύγχρονους όρους προς όφελος των πολλών. Πώς όμως μπορεί να επιτευχθεί αυτό, όταν διαρκώς είμαστε κάτω από μία ιδεολογική βία που μας θέτει αντιμέτωπους με ψευτοδιλήμματα τα οποία δημιουργούν αισθήματα απόγνωσης, ανικανότητας, εγκατάλειψης και αδιέξοδου ενώ ταυτόχρονα μας ωθεί να αποδεχθούμε και να ταυτιστούμε με τα μηνύματα της εξουσίας, που αντιστρατεύονται και λαιδοροούν κάθε προηγούμενη ηθική αξία προβάλλοντας ως μόνη αξία τον ατομισμό και την καταφυγή στην ατομική λύση; Ζούμε σε μία εποχή όπου απουσιάζουν εκείνα τα πρότυπα και είδωλα που είναι άξια να κινητοποιήσουν τις υγιείς διαδικασίες για ταύτιση και εξιδανίκευση.

Τα προβαλλόμενα σήμερα πρότυπα στοχεύουν ιδιαίτερα τους νέους και τους οδηγούν να υιοθετήσουν ένα είδος – επιβεβλημένης από την εξουσία – ζωής, το οποίο όλοι πρέπει να ακολουθούμε αλλά ο καθένας μόνος του. Η κριτική στον προβαλλόμενο τρόπο ζωής απαγορεύεται, θεωρείται ξεπερασμένη και αντιμετωπίζεται με χλευασμό. Η μόνη κριτική που ευνοείται και συστηματικά προβάλλεται από τους κυρίαρχους ιδεολογικούς μηχανισμούς είναι αυτή που απαξιώνει κάθε έννοια συλλογικότητας και δημοκρατίας στη ζωή μας. Σήμερα η νεολαία μας βρίσκεται κάτω από τον βομβαρδισμό «νεανικών» σειρών «πρωινάδικων» και «μεσημεριανών» προγραμμάτων στείρων νοήματος, όπου την κεντρική θέση έχει το κουτσομπολιό για την αμφίεση του κάθε τυχάρπαστου που βρίσκεται στην επικαιρότητα, η εξύψωση κάθε αποκλίνουσας διεφθαρμένης συμπεριφοράς σε χαριτωμένη, διασκεδαστική ιδιορρυθμία και η επίμονη προσφορά κενών προτύπων προς ταύτιση. Με αυτό τον τρόπο αποκρύπτονται οι ουσιαστικές ανάγκες και οδηγούνται οι θεατές στην αποξένωση από τις πραγματικές σχέσεις. Ο προφανής ψυχολογικός στόχος είναι η βαθμιαία απομάκρυνση από την κοινή λογική και από την καλλιέργεια πολιτικής συνείδησης. Το αποτέλεσμα είναι η νέκρωση και ακύρωση του εσωτερικού κόσμου των νέων και βεβαίως η *εκδραμάτιση* ως ο μόνος τρόπος συναισθηματικής εκτόνωσης.

Ο ρόλος της εκδραμάτισης

Το φαινόμενο της εκδραμάτισης είναι πολύ συχνό στην εποχή μας, η οποία δεν ευνοεί άλλες διεξόδους μετουσίωσης του ψυχικού πόνου σε δημιουργικές συμπεριφορές. Ως εκδραμάτιση νοείται κάθε συμπεριφορά που περιέχει στον πυρήνα της τις ενορμήσεις και βρίσκει έκφραση στη δράση. Περιγράφεται ως δράση ή δραστηριότητα, που έχει ασυνείδητα κίνητρα και η οποία αντικαθιστά τη μνήμη, τη σκέψη ή την ικανότητα να συναισθάνεται κανείς για επώδυνα θέματα. Μέσα από αυτή την προλεκτική, βρεφική δραστηριότητα, το άτομο αναζητεί άμεση ανακούφιση και ικανοποίηση. Η εκδραμάτιση παίρνει τη θέση του θρήνου και του πένθους για μία απώλεια, όταν ο ψυχικός πόνος δεν μπορεί να βιωθεί και να περιεχθεί ψυχικά.

Οι νέοι συχνά αντιδρούν με πράξη λόγω της απειλής απώλειας όλων των εσωτερικευμένων τους αντικειμένων (γονείς, εκπαιδευτικοί, αξίες, θεσμοί) και του συνακόλουθου διωκτικού άγχους, αλλά και της συνειδητοποίησης ανυπαξίας κάθε προοπτικής ακόμα και αν ακολουθήσουν τον δρόμο που τους υποδεικνύει το σύστημα, δηλ. να τα θυσιάσουν όλα και να παίζουν το παιγνίδι με τους όρους της αγοράς, όπου τα πάντα αποπροσωποποιούνται στο όνομα κάποιων αδιόρατων κανόνων λειτουργίας της.

Οι κοινωνικές συνιστώσες προκαλούν αυτή την τάση απάντησης με βία και

απόρριψη. Προφανώς όσο λύνεται ο μικροκοινωνικός συνεκτικός ιστός και αποπροσωποποιείται η κοινωνική επαφή, τόσο μεγαλύτερη ροπή υπάρχει για εκδραμάτιση με τάσεις υποβιβασμού και αποκλεισμού του αντικειμένου, με καταφυγή σε «κατατάξεις» και απόδοση ρόλου σύμφωνα με τις φαντασιώσεις που προβάλλει το υποκείμενο.

Αν η βία είναι η τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα, είναι αναπόφευκτη και η βίαιη εκδραμάτιση από τους νέους. Από την άλλη, η ίδια αυτή βίαιη κοινωνία επιδεικνύει συχνά δυσανεξία προς την επιθετικότητα και την αμφισβήτηση των νέων, γίνεται άκαμπτη, δεν μπορεί να απορροφήσει τους κραδασμούς της ψυχικής εκφόρτισης και την κατατάσσει ή την ωθεί ή την αντιμετωπίζει ως παραπρωματικότητα. Η κοινωνία, λοιπόν, καλλιεργεί την εκδραμάτιση των ενορμήσεων, και στη συνέχεια προσπαθεί να τις καταστείλει βίαια, χαρακτηρίζοντας συλλήβδην τα «εγκληματικώς» εκδραματίζοντα άτομα ως «χαμένες περιπτώσεις».

Η εκδραμάτιση είναι ένας άλλος τρόπος των νέων για να αντιμετωπίζουν συγχυτικές, με διπλά μηνύματα καταστάσεις. Οδηγεί στην ανορθολογική εκτίμηση της πραγματικότητας, σε παλινδρομήσεις και τελικά σε απώλεια των ορίων.

Για να αντιληφθούμε τη κοινωνική και πολιτική σημασία των προηγούμενων θεωρητικών επισημάνσεων ας αναλογισθούμε τα γεγονότα της νεανικής εξέγερσης τον Δεκέμβριο του 2008, την αφορμή τους, τα βαθύτερα αίτια καθώς και την αντιμετώπισή τους.

Η αποκατάσταση της ενότητας του ατομικού και συλλογικού υποκειμένου

Η συνειδητή βίαιη χρήση των ιδεολογικών κατασκευών του νεοφιλελευθερισμού ενάντια στα άτομα της κοινωνίας, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού των ευάλωτων ανθρώπων και τον πολλαπλασιασμό των ψυχοπαθολογικών φαινομένων. Κατά τη γνώμη μας αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία, ακόμα και από την αύξηση των κλινικών περιπτώσεων που καθημερινά καταγράφεται στις ψυχιατρικές υπηρεσίες, είναι η γενική επίδραση που έχει αυτή η ιδεολογική επίθεση στο σύνολο της κοινωνίας. Πρόκειται για την ολοκληρωτική υπονόμηση τόσο του ατομικού όσο και του συλλογικού υποκειμένου, καθώς και την ακύρωση κάθε οραματισμού μιας κοινωνίας που θέλει να παραμείνει, παρά τις εσωτερικές της διαφοροποιήσεις, μία συλλογική, διαλογιζόμενη, δημοκρατική οντότητα.

Η κρίσιμη πρόκληση που αντιμετωπίζει σήμερα η προοδευτική σκέψη είναι να αντιπαρατεθεί και να ανατρέψει την επικράτηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας του απρόσωπου, του μοναδικού δρόμου, της εξατομίκευσης και της απαξίωσης του συλλογικού.

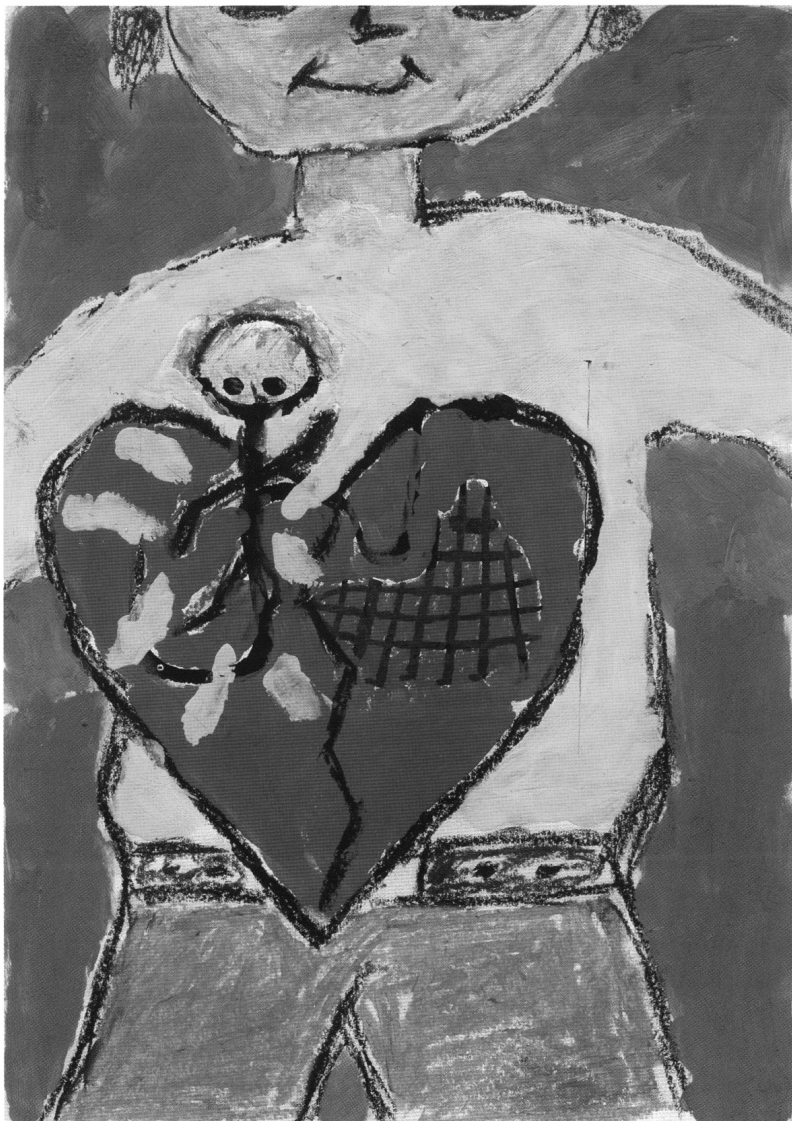
Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αποκατάσταση της ψυχολογικής ακεραιότητας τόσο στο ατομικό όσο και στο συλλογικό-διανθρώπινο επίπεδο. Κάθε κρίση προκαλεί στο άτομο εσωτερικές συγκρούσεις, θέτει διλήμματα, αποσταθεροποιεί τις προηγούμενες ισορροπίες του και οδηγεί στην ανάδυση απωθημένων συναισθημάτων. Για την αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων, και κυρίως της σύγχυσης και της αμφιθυμίας του, το άτομο κινητοποιεί ψυχικές διεργασίες που του δίνουν τη δυνατότητα να επανατοποθετεί, «συνομιλώντας» εκ νέου, τόσο με τον εαυτό του όσο και με τον Άλλο.

Ας αδράξουμε αυτή την ευκαιρία για να αναδείξουμε την αξία του υποκειμένου, επανακαθορίζοντας τη σχέση με τον εαυτό μας στη βάση των ανθρωπινων αξιών, αποκαθιστώντας τη σχέση με τον Άλλο, δημιουργώντας στέρεες συλλογικότητες στη βάση του κοινού συμφέροντος, δίνοντας τη δική μας μορφή και περιεχόμενο τόσο στην ατομική όσο και στην κοινωνική μας ζωή, σφραγίζοντας τη με τη δική μας ταυτότητα.

Τέλος, ας ξαναθυμηθούμε τον Αριστοτέλη και ας μη διστάσουμε να επαναφέρουμε την αυθεντική πολιτική σκέψη και δράση στο επίκεντρο της ανθρώπινης ύπαρξης.

Βιβλιογραφία

- Freud, S. (1921). *Ψυχολογία των μαζών και η ανάλυση του εγώ*. Μτφ. Τρικεριώτη Κλαίρη, Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα, 1994.
- Kentikelenis, A., Karanikolos, M., Papanicolas, I., Basu, S., McKee, M., Stuckler, D. *Health effects of financial crisis: omens of a Greek tragedy*. www.thelancet.com Published online October 10, 2011 DOI:10.1016/S0140-6736(11)61556-0
- Klein, N. *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*. Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗΣ Α.Α., Αθήνα, 2010.
- Ross, W.D. (1957). *Aristotelis Politica*. Οξφόρδη: Clarendon Press. Ανατ. 1964.
- Saft, J. Did Asperger's help cause the crisis? <http://in.reuters.com/article/2010/02/04/idINIndia-45896420100204>
- Uutela, A. (2010). Economic crisis and mental health. *Current Opinion in Psychiatry*, 23:127-130.
- Anagnostopoulos, D.C., Christodoulou, N.G., Ploumpidis, D.N. (2009). Psychoanalysis and the public health sector: The Greek experience. *Psychiatriki*, 20:342-350.
- Αναγνωστόπουλος, Δ.Κ. (2009). Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση: Αλληλεπίδραση ψυχιατρικής θεωρίας και ιδεολογικού πολιτικού πλαισίου. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχ. 108, 14-19.
- Αναστασόπουλος, Δ., Σουμάκη, Ε., Αναγνωστόπουλος, Δ. (2009). Η διπλή εκδραμάτιση του Δεκέμβρη 2008. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχ. 108, 45-52.
- Σουμάκη, Ε., Αναγνωστόπουλος, Δ., Αναστασόπουλος, Δ. (2008). Η επικοινωνιακή διάσταση της εκδραμάτισης. *Σύναψις*, τ. 4, τεύχ. 10, 44-51.

Δημήτρης, 2002